

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІНОЗЕМНІХ МОВ

На правах рукопису

ПАШІС Лариса Олександрівна

СИНТАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРОАНГЛІЙСЬКИХ
ПРЯМОПЕРЕХІДНИХ ОДНОБЕ"ЄКТНИХ ДІЄСЛІВ

/на матеріалі поеми "Беовульф"/

Спеціальність ІО.02.04 – германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 1993

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови Київського державного педагогічного інституту іноземних мов

- | | |
|----------------------|--|
| Науковий керівник | - кандидат філологічних наук,
доцент Г.Л. Лук'янова |
| Науковий консультант | - доктор філологічних наук,
професор Г.Г. Почепцов |
| Офіційні опоненти | - доктор філологічних наук,
професор О.М. Старикова
кандидат філологічних наук,
доцент Л.Ю. Романовська |
| Провідна установа | - Харківський державний університет |

Захист відбудеться "8" жовтня 1993 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої Ради К ІІЗ. І4. 01 по присудженню вченого ступеня кандидата наук у Київському державному педагогічному інституті іноземних мов /252150, Київ, вул. Червоно - армійська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотечі інституту.

Автореферат розіслано "4" вересня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої Ради

Л. П. Смелякова

ЛНБ України ім. В. Стефаника



00815268 (U)

216 254

Для лінгвістичних досліджень останніх десятиріч характерним є зростаючий інтерес до вивчення синтаксису старо- та середньоанглійського періоду розвитку мови. Історична перебудова граматичної системи мови є одним із найбільш актуальних аспектів лінгвістичних досліджень. Як свідчать дослідження в галузі історичної лінгвістики проблеми історичної фонетики та морфології виявились більш розробленими, ніж проблеми синтаксису. Праць з історичного синтаксису відносно небагато. Автори загальних граматики староанглійської мови приділяють мало або зовсім не приділяють уваги питанням історичного синтаксису /див., наприклад, В.Д. Аракін, О.І. Смирницький, J. Algeo, R. Berndt, W. Bolton, J. Burchfield, A. Campbell, E. Ilyish, O. Jespersen, Ch. Jones, R. Peters/.

Роботи, присвячені історичному розвитку синтаксичних конструкцій, небагаточисленні /див., наприклад, роботи С. Allen, S. Andrew, F. Gardner/.

Велика увага розвитку синтаксичної системи англійської мови приділяється у фундаментальних роботах В.Н. Ярцевої, Ф. Віссера, Б. Мітчелла. Але повнота огляду різних синтаксичних явищ і категорій в цих роботах неоднакова. Так, проблеми синтагматичних відносин, семантичного синтаксису не розглядалися вказаними авторами.

Деякі факти історичного синтаксису англійської мови описуються у працях, присвячених розгляду окремих пам'яток староанглійського та середньоанглійського періодів розвитку мови /див. W. Brown, Ch. Carlton, R. Palmatier, A. Shannon, D. Shores/.

Частина праць ґрунтується на вивченні окремих аспектів англійського синтаксису як на протязі всієї історії його розвитку, так і в окремі періоди /О.Б. Богдашина, І.Р. Буніятова, Н.В. Гриценко, А.І. Гурочкина, Т.Н. Желонкіна, Т.Е. Комарова, Т.М. Кругликова, Т.І. Мунгалова, О.Б. Пантелєєва, Ю.Ю. Романовська, І.П. Цветова/.

Але історичний синтаксис потребує подальших досліджень. А саме виникає необхідність досліджень синтаксичних маніфестацій концептуальних категорій, взаємодії синтаксису та семантики, синтаксису та стилю, впливу інших мов на розвиток синтаксису англійської мови, не вивчені проблеми семантичного синтаксису та ряд інших питань. Важливим та перспективним в області історичної лінгвістики залишаються проблеми синтагматичних відносин, особливостей сполучуваності мовних одиниць, взаємодія синтаксису та лексики в різні періоди розвитку мови.

Вивчення історичного синтаксису включає як синхронію, так і діакронію. Дане дослідження є дослідженням синхронного зрізу мовної системи староанглійської мови. Будь-який синхронний зріз мовної системи має внутрішню динаміку, у кожному такому зрізі є елементи, що відживають та елементи, що народжуються, а сама наявність варіантів на всіх рівнях системи мови служить для подолання відриву синхронії від діакронії /В.П.Ярцева, М.Руден/. Звідує асоціюється з теперішнім, тобто наші знання сучасної мови можуть і повинні застосовуватися при описі історичних стадій розвитку мови /М.Руден/.

Без сумніву, необхідне деяке пристосування дослідника при вивченні мертвої мови, якою є староанглійська мова, на матеріалі якої проводиться дане дослідження. У даному випадку доводиться покладатися при аналізі мовного матеріалу тільки на знання видатних вчених, свої власні знання, словники, переклади староанглійських пам'яток на сучасну англійську мову, так як інформанти відсутні, а дія експерименту обмежена; виникають і інші складності.

Для сучасних синтаксичних досліджень характерний пошук засобів розширення смислових характеристик конструкцій будь-якого типу. Особливий інтерес викликають дослідження, у яких автори для вирішення цих завдань звертаються до аналізу речення як одиниці, котра відображає реальні явища та ситуації. У тлумаченні семантичних категорій у даній роботі використовується принцип онтологізму. Він полягає, з одного боку, у визнанні детермінації категорій, що розглядаються, сприйняттям навколишньої дійсності, а, з другого боку, - у прагненні лінгвістичних теорій розкрити способи існування семантичних категорій у мовній та мовленевій онтології.

Але саме по собі визнання онтологічної сутності мовних одиниць є недостатнім, тому що мова відображає світ не прямо, а опосередковано. Посередником є мислення людини, яке, в свою чергу, теж не є прямим відображенням світу, що познається. Саме пізнання є процесом ряду абстракцій.

Об'єктом даного дослідження є синтагматика староанглійських прямоперехідних дієслів. Вибираючи об'єктом дослідження дієслово, ми керувалися положенням про те, що дієслово є однією із самих емних, гнучких та динамічних у семантичному та синтагматичному відношенні частин мови. Перехідні дієслова

окладають значну частину словника мови староанглійського періоду, тому встановлення їх системи є важливим. Не менш важливим є вивчення впливу лексичних властивостей дієслова на структуру речення. Перехідні дієслова реалізуються у реченні з додатком і стають одиницями синтаксичного рівня.

Предметом даного дослідження є ономасіологічний аспект староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів.

Актуальність даної праці зумовлена загальною направленістю лінгвістичних досліджень на системне вивчення та аналіз мовної репрезентації явищ об'єктивної дійсності; необхідністю подальшого вивчення і конкретизації специфічної своєрідності засобів реалізації об'єктних відносин у плані їх синтагматичних особливостей; необхідністю застосування ономасіологічного підходу, який відображає взаємозв'язок між елементами тріади "світ - мислення - мова".

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що староанглійські прямоперехідні однооб'єктні дієслова розглядаються з позиції ономасіологічного підходу, який передбачає дослідження одиниць "від значення до форми", тобто від дійсності до мовної репрезентації, в рамках теорії глибинної граматики з використанням інвентаря семантичних ролей.

Основною метою дослідження є вивчення синтагматичних особливостей староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів. Основна мета роботи визначила необхідність вирішення таких завдань:

- 1/ виявлення прямоперехідних однооб'єктних дієслів;
- 2/ класифікація прямоперехідних однооб'єктних дієслів;
- 3/ визначення номенклатури онтологічної ситуації об'єктивності, яка репрезентується одиницями, що вивчаються;
- 4/ встановлення інвентаря семантичних ролей, релевантних для опису семантичних конфігурацій дієслів, що вивчаються;
- 5/ вивчення структурних моделей сполучуваності староанглійських прямоперехідних дієслів.

Джерелом дослідження стала поема "Бесвульф", яка є важливою письмовою поетичною пам'яткою староанглійського періоду. Методом суцільної вибірки із тексту поеми "Бесвульф" було одержано біля 3000 дієслівних сполучень направленої дії, які були розбиті на синтагматичні класи згідно класифікації дієслів, яку розробив Г.Г.Почепцов для сучасної англійської мови.

Подальшому аналізу були піддані тільки прямоперехідні однооб'єктні дієслова /всього 269 дієслів/.

Методологічну основу роботи складає теорія відображення та положення діалектики про єдність категорій суб'єкта та об'єкта, про обов'язковість та необхідність об'єктивних відносин, положення про діалектичну єдність мови та мислення, принципи загального зв'язку явищ об'єктивної дійсності.

Методика дослідження носить комплексний характер: використовуються дистрибутивний метод, метод валентного аналізу, елементи методики компонентного аналізу, описовий метод, кількісний аналіз.

Теоретична значимість дослідження полягає у тому, що воно є певним вкладом у теорію синтагматичних відносин; результати даного дослідження доповнюють відомі положення у галузі взаємодії семантики слова і семантики речення, взаємодії синтаксису та семантики, специфіки репрезентації у мові категорії об'єктності, у поглибленні знань про природу староанглійського дієслова, у встановленні відмінностей у синтагматичній англійського дієслова у різні періоди розвитку мови.

Практична цінність даної роботи витікає із можливості використання її основних положень і результатів у курсі історії мови при вивченні тем "Дієслово", "Синтаксис простого речення", на семінарських заняттях з історії мови, при написанні дипломних та курсових робіт, для роботи у наукових гуртках.

Апробація роботи. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображені у чотирьох публікаціях, а також викладені та обговорені на засіданнях кафедри історії та граматики англійської мови Київського державного педагогічного інституту іноземних мов та на засіданнях кафедри англійської філології Черкаського педінституту, на ювілейній науково-практичній конференції, присвяченій 70-річчю Черкаського педінституту /Черкаси, грудень 1991 року/, на міжвузівській науково-практичній конференції "Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і викладання іноземних мов" /Київ, червень 1991 року/, на науково-практичній конференції молодих вчених КДПІМ /Київ, квітень 1992 року/, на науково-теоретичній конференції "Мовно-стилістична організація тексту" /Київ, жовтень 1992 року/.

Положення, що виносяться
до захисту:

1. Староанглійські прямоперехідні однооб'єктні дієслова представляють собою пласт дієслівної лексики об'єктної направленості і становить один із засобів вираження об'єктних відносин.

Системні відношення староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів виявляються у наявності семантичних підкласів, які виділяються на основі денотативного та синтагматичного принципів.

2. Синтагматична специфіка староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів виявляється у наявності у них об'єктної валентності і в їх сполучуваності з додатком.

3. Перехідність та об'єктність в староанглійській мові представляють собою тісно взаємозв'язані категорії. Перехідність є лексико-синтаксичною властивістю староанглійського дієслова, яка зумовлює спосіб лексичної сполучуваності та його синтаксичну валентність. Об'єктність є синтагматико-семантичною ознакою у смислі синтагматичної одиниці.

4. Семантика речення зі староанглійським прямоперехідним однооб'єктним дієсловом, яке є мовним аналогом онтологічної ситуації об'єктності, визначається семантикою предиката та семантикою аргументів, котрі можуть сприяти взаємній семантичній модифікації.

5. Семантичне заповнення суб'єктної та об'єктної позиції впливає на реалізацію того чи іншого дієслівного значення.

Характер основних завдань та методи дослідження визначили структуру праці, яка складається із вступу, двох розділів, загального висновку, списку основної використаної літератури, переліку джерел ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг дисертації - 202 сторінки.

У вступі обґрунтовується вибір теми, визначається основна мета та завдання роботи, викладається методологія та методика дослідження, розкриваються наукова новизна, практична та теоретична значимість дослідження, формулюються положення, що виносяться до захисту.

У першому розділі - "Синтагматико-семантична своєрідність староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів" - подається теоретичне обґрунтування таких основних понять як синтагматичні відносини, об'єктність, перехідність,

керування, валентність стосовно староанглійської мови, визначається тип додатка, релевантний для даного дослідження, а також розглядаються проблеми структурного та семантичного моделювання староанглійських речень з дієсловами, що вивчаються.

У другому розділі - "Синтагматичні особливості староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів" - досліджується своєрідність одиниць, що розглядаються, у процесі відображення ними онтологічної ситуації об'єктності, виявляються структурні моделі і семантичні конфігурації речень зі староанглійськими прямоперехідними однооб'єктними дієсловами.

У загальному висновку підводяться підсумки, основні результати роботи узагальнюються і накреслюються перспективи подальших досліджень.

Основний зміст роботи

Розмежування синтагматичних і парадигматичних відносин є фундаментальними для теорії мови. Але інтерпретація їх сутності відрізняється в залежності від об'єкта дослідження і поставлених завдань.

Для визначення синтагматичних відносин суттєвим є розуміння мови як такої системи засобів вираження, яка оперує не випадковим набром елементів, а впорядкованими одиницями.

Мовні одиниці різної складності утворюють системи, які знаходяться у відносинах ієрархічної впорядкованості. Це припускає, що кожна мовна одиниця складається із одиниць молодшого рівня і/або входить у склад одиниць вищого рівня.

Синтагматичні відносини - це відносини, завдяки яким мова функціонує як засіб спілкування /В.М.Солнцев/. Звідси, основним синтагматичним актом є побудова речення. Вивчення речення в синтагматичному плані, на думку Г.Г.Почепцова, полягає у дослідженні взаємовідносин і зв'язків між елементами, які є його складовими.

Виділення речень із мертвої мови, якою є староанглійська мова, має ряд особливостей і труднощів. Інтонаційна ознака для виділення речення є нерелевантною для мови староанглійського періоду. Метод експериментування не можна застосувати так широко, як скажімо, до рідної мови. Справедливе і зауваження О.М.Мороховського, що коли говоримо про речення староанглійської мови, то ми, фактично, оперуємо не "готовими" одиницями, а одини-

цями, які встановлюються нами шляхом екстраполяції наших уявлень про речення на староанглійський текст. Звичайно, ми не маємо достатньо підстав стверджувати, що сегментація якогось тексту дає одиниці, які відповідають якійсь певній лінгвістичній або психологічній реальності, релевантній для англо-саксів. Слідом за рядом дослідників /С.М.Мороховський, P.Gardner, A.Shannon, D. Shorev / вважаємо, що кількість речень у староанглійському тексті треба визначати, виходячи із кількості дієслів в особовій формі, що є в тексті.

Дієслово - це слово, яке під покровом одного слова, сумістить значення предиката і деяку кількість інших семантичних ознак. Предикати - це особливі семантичні сутності мови, і вони типізуються мовою не у формі словникових одиниць, а у формі структурних схем речень /Д.С.Степанов/. Таким чином, семантика дієслова синтаксична самою своєю природою, значення дієслова "вимагає фразової інтерпретації" /Н.Д.Арутюнова/.

У синтагматичному плані характеристика староанглійського дієслова здійснюється через поєднані з ним актанти, семантичні ознаки яких кореспондують з семантичними ознаками дієслова.

Об'єктні відносини, які є обов'язковими і необхідними поняттями будь-якої мови, як частина від цілого входять у загальнофілософську категорію об'єктності, яка, в свою чергу, нерозривно пов'язана з категорією суб'єкта.

Староанглійські проперехідні однооб'єктні дієслова розглядаються у даному дослідженні як один із засобів мовного вираження об'єктних відносин. Дієслова, що вивчаються, позначають процес, направлений на об'єкт. Об'єктність представляє собою синтагматико-семантичну ознаку у смислі синтагматичних одиниць, що виступають у реченні при староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієсловах. Синтагматична специфіка староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів виявляється у наявності у них об'єктної валентності і в їх сполучуваності з додатком об'єкта.

У даному дослідженні валентність розуміється як "здатність даного дієслова сполучуватись з іменами у тій чи іншій суб'єктно-об'єктній функції" /С.Д.Качнельсон/.

Вивчення об'єктних відносин тісно зв'язане з проблемою перехідності староанглійського дієслова та його керуванням. Визначення лінгвістичного статусу категорії перехідності /

неперехідності представляє значні труднощі, так як ця категорія пов'язана з явищами двох рівнів – лексичного та синтаксичного. У даному дослідженні під перехідністю розуміємо лексико-синтаксичну властивість староанглійського дієслова, яка зумовлює спосіб лексичної сполучуваності дієслова та його синтаксичну валентність.

У лексичному аспекті перехідність проявляється у здатності дієслівних лексем до керування. Староанглійські дієслова, які керують родовим, давальним та знахідним відмінком /без прийменника/, вважаємо перехідними, оскільки їх лексичне значення потребує додатка у певній формі. Різниця у засобах керування зумовлена різницею у семантиці дієслів або варіативністю керування.

У даній роботі виходимо із того, що дієслова із варіативним керуванням слід віднести до перехідних, так як їх значення потребує комплементарної лексеми незалежно від форми останньої. Староанглійське дієслово, керуючи різними відмінками, зостається ідентичним самому собі. Якщо ж різниця у керуванні пов'язана із різницею у лексичній семантиці дієслова, то ми маємо справу з різними перехідними лексемами, які співпадають по формі, але різняться за своїми дистрибутивними ознаками. Наприклад, дієслово *hieran₁*, яке керує знахідним відмінком, має значення "чути"; а дієслово *hieran₂*, яке керує давальним відмінком, має значення "слухатись, підкорюватись":

256. *mereliðende mine gerýrad ðn-fealdne ge-fóht* I/
ye sea-travereers, hear my plain opinion

257b. *sunu wínstānes /.../ wundum dryhtne hýran*
/.../ the son of the Weohstan quickly obeyed his wounded lord

Перехідність у такому розумінні припускає здатність до керування як такою. Варіативність керування є каменем спотикання при розмежуванні прямого та непрямого додатків з позицій як смислового, так і формального підходу до визначення типів додатка. Аналіз матеріалу показав, що форми додатка не несуть якої-небудь функціональної різниці. У синхронному плані відсутня яка-небудь семантична мотивація вживання того чи іншого від-

I/ Приклади взяті з поеми "Беовульф" і супроводжуються літературним перекладом на сучасну англійську мову. Номер перед прикладом позначає номер рядка у поемі "Беовульф".

мішка. Певний відмінок закріплений за певною групою дієслів і тим самим сприяє виявленню їх значення.

Під прямим додатком об'єкта у даному дослідженні розуміємо залежний від прямоперехідного однооб'єктного дієслова член речення, який позначає об'єкт дії або ознаки і виражений родовим, давальним або знахідним відмінком. Вільне варіювання родового, давального і знахідного відмінка свідчить про їх функціональну тотожність у синхронному плані. На синтаксичному рівні ці одиниці представляють собою варіанти однієї одиниці – інваріанта /прямого додатка/.

Для вивчення синтагматичних особливостей староанглійських дієслів необхідно прокласти їх. Ґрунтуючись на синтагматичній класифікації, розробленій Г.Г.Почепцовим для дієслів сучасної англійської мови, і використовуючи денотативний принцип класифікації, вважаємо суттєвою для даної роботи таку класифікацію староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів:

- 1/ дієслова емоцій;
- 2/ дієслова зорового та слухового сприймання;
- 3/ дієслова інформаційного впливу;
- 4/ дієслова розумового сприймання;
- 5/ дієслова творення;
- 6/ дієслова володіння;
- 7/ дієслова знищення;
- 8/ дієслова придбання;
- 9/ дієслова чекання;
- 10/ дієслова здійснення впливу;
- 11/ дієслова фізичного впливу;
- 12/ дієслова руху.

Під прямоперехідними однооб'єктними дієсловами розуміємо у даному дослідженні однозначні староанглійські дієслова або лексико-семантичні варіанти багатозначних дієслів, які містять у своєму складі поряд із семами суб'єкта та його буттєвою ознакою одну об'єктну сему.

Особливістю семантики дієслова є те, що воно /дієслово/ має комплексний характер і здатне іменувати дискретні "кусочки" дійсності, на що вказують багато лінгвістів, визначаючи дієслово як компактні найменування ситуацій і структур діяльності /І.Б.Долініна, О.С.Кубрякова, Л.Б.Нефьодова, О.Д.Проворова, І.В.Сентенберг, Д.Н.Шмельов та інші/.

Грунтуючись на принципі "від явищ об'єктивної дійсності - через свідомість і мислення - ... до мовного смислу і вираження, до мовної категоризації і мовної семантичної інтерпретації понятійного смислу /О.В. Бондарко/, використовуємо термін "ситуація" для позначення факту, фрагменту об'єктивної дійсності і для позначення факту відображення і переробки цієї дійсності у свідомості, "кусочка" дійсності, який фіксується у пропозиції та її мовному аналізі - реченні.

Розвиток когнітивного підходу у сучасній лінгвістиці дає можливість використовувати при характеристиці речення таке поняття як пропозиція або пропозиційна структура і висунути гіпотезу, що в основі простого речення лежать по-різному вербалізовані пропозиційні структури. Пропозиційні структури розглядаються як елементарні когнітивні структури, які формуються у процесі предметної пізнавальної діяльності людини і котрі зв'язують у єдине утворення геліштат, об'єкт та його ознаку, об'єкт у його відношенні до іншого об'єкту і т.д.

У семантичному синтаксисі, як і в логіці, пропозицію прийнято моделювати у вигляді предикативного виразу, який формується із предикату та його аргументів /семантичних актантів, партиципів/. Структуру пропозиції визначає предикат, який передає відношення між предметами або ознаку предмета, вказує на певні місця предметів - учасників ситуації, їх кількість та роль. Предикат представляє всю пропозицію, а значить, і ситуацію у згорнутому вигляді, знаючи предикат, ми знаємо його валентності і потенційних учасників ситуації. Наприклад, у реченні *he hæfde un-lyfigendes eal gefeormod* - Soon he had eaten up all the dead men предикат, виражений дієсловом *feorman* "eat" потребує, щоб одне із місць зайняв Агенс, а інше - Пацієнс.

Слідом за Д.Бейроном, який використав систему семантичних ролей при аналізі мови старосанглізького періоду, вважаємо можливим та необхідним використання системи семантичних ролей у даному дослідженні.

Інвентар семантичних ролей релевантний для даного дослідження включає такі ролі: Агенс, Пацієнс, Експерієнсов, Перцептив, Інструмент, Локатив, Результатив, Каузатив, Об'єктив.

Основним критерієм виділення Агенса олужать семантичні маркери активності та умисності дії. Агенс позначає як живі, так і неживі істоти, які цілепрямовано виконують дію, позначе-

ну староанглійським прямоперехідним однооб'єктним дієсловом. Аналіз матеріалу показав, що у реченні Агенса заміщає суб'єкту позицію і виступає у функції підмета, звідки і результується його центральна роль, котра зумовлена онтологічним зв'язком дії з її чинником, суб'єктом, який є обов'язковою умовою здійснення дії:

1609. *Ʒonna fœtera bend fæder on-læted*
the Mother loosens the bond of front

Пацієнс – семантична роль, яка властива пасивній субстанції, котра піддається зовнішньому впливові з боку активної субстанції. Роль Пацієнса співвідноситься перш за все з додатком. Староанглійські дієслова, при пацієнтивному додатку виражають активний, цілеспрямований процес, який замикається на додаткові:

910-12. *fret deod-neas tæarn /.../ scolde /.../ folc ge-
hæaldan* - that royal child might/.../ rule over people

Пацієнс може реалізуватися і в підметі, характеризуючи його як неактивний суб'єкт:

2326. /.../ *bolda* wēlest brunewylmum mēalt
the best of buildings /.../ was being swallowed by
the waves of fire

Результатив – роль, властива семантичному актанту, який позначає субстанцію, яка виникає у результаті активного, цілеспрямованого процесу. Дієслово позначає у даному випадку процес творення, а його семантична структура включає сему "результат". Функціонально Результатив представлений додатком:

931. *mæg god wyrcean wunder æfter wundra*
God /.../ can ever work wonder on wonder

Експерієнсів позначає особу/не-особу, яка знаходиться у певному фізіологічному або психічному стані, вираженому дієсловом. Дієслово у даному випадку не позначає безпосередньо ту дію, яка зумовлює емоційний стан суб'єкта. Воно непрямо вказує на стан суб'єкта, конкретна номінація безпосередньої дії залишається в імплікації. Даний аргумент співвідноситься з підметом або додатком:

2291. *swā mæg un-fæge /.../ gedigan wean ond wræo-sid*
thus may an undoomed man /.../ pass through woe
and banishment

1340. *wolde hure mæg wræsan*
would avenge her son

Перцептив - роль, притаманна особі або субстанції, яка попадає у поле сприймання суб'єкта. Ця роль співвідноситься з додатком:

2253. hie gewaon peledream
they saw festive joy

Каузатив характеризує семантому учасника ситуації, який є причиною певного стану, дії. Даний аргумент представляє суб'єкт, який є живою істотою або предметом, та об'єкт дії, процесу, стану. Каузатив співвідноситься з підметом або додатком:

3078. ðorl monig ānes willan wræc ātreogan
often must many a noble suffer misery

452 . gif mec hild nime
if battle takes me

Локатив виконує роль просторового конкретизатора дії. Цей аргумент позначає місце виконання дії, її локалізацію і співвідноситься з додатком:

1253-4. gold-hale grendel warode
Grendel had inhabited the gold-hall

Інструмент - семантична роль, що вказує на природні /частини тіла/ та штучні засоби для виконання дії. Інструмент співвідноситься з предметами і передбачає усвідомлену, умисну дію. Даний аргумент репрезентується у позиції додатка:

992-3. hēoret /.../ folcman gefrætwod

Neoret should be adorned within by men's hands

Об'єктив - семантична роль, яка передбачає направленість дії на об'єкт і співвідноситься з об'єктом. Вона виконується істотою, предметом, який відіграє нейтральну роль у ситуації:

231. eð þe holmclifu hēaldan ecolde
who had to guard the sea-cliffs

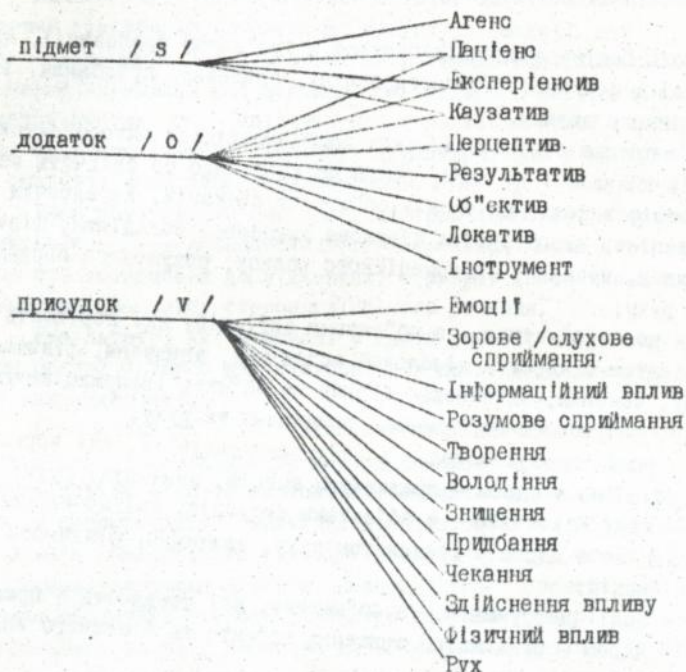
Таким чином, з приведеного інвентаря семантичних ролей можна зробити висновок, що суб'єкт пропозиції з ядром - староанглійським прямоперехідним однооб'єктивним дієсловом наділений неодворідним семантичним потенціалом і в матеріалах дослідження представлений ролями Агенса, Паціенса, Каузатива, Експерієнсива.

Семантичний потенціал об'єкта також гетерогенний і представлений ролями Паціенса, Експерієнсива, Локатива, Каузатива, Інструмента, Перцептива, Результатива і Об'єктива.

Аналіз речень з дієсловами, що вивчаються, дає можливість представити співвідношення структури і семантики речення, яке

репрезентує онтологічну ситуацію об'єктивності, таким чином:

СТРУКТУРНИЙ РІВЕНЬ /у термінах членів речення/
СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ /у термінах семантичних елементів/



Аналіз синтагматичних особливостей староанглійських прямо-перехідних однооб'єктних дієслів показує, що розподіл ролей семантичних аргументів знаходиться під впливом спільнодіючих двох факторів: структури позначеної цими дієсловами ситуації та семантики самого дієслова.

Суб'єкти пропозиції, яка корелює з онтологічною ситуацією об'єктивності, з предикатом знищення, володіння, творення, фізичного впливу, здійснення впливу на об'єкт, інформаційного впливу, чекання, придбання, руху, співвідносяться з роллю Агенса.

Роль Експерієнсія виконує суб'єкт, який входить у пропозицію з ядром - предикатом розумового сприймання, придбання,

зорового та слухового сприймання, емоцій, фізичного впливу, володіння, знищення об'єкта.

Каузатив – семантична роль притаманна суб'єкту пропозиції з ядром – предикатом руху, знищення, творення, придбання, емоцій.

Роль Пацієнса співвідноситься з суб'єктом пропозиції, ядром якої є предикат фізичного впливу, знищення, придбання, інформаційного впливу.

Семантика староанглійських прямоперехідних однооб'єктних дієслів впливає і на набір ролей об'єкта, про що свідчить співвіднесеність ролі Пацієнса з об'єктами ситуацій, корелюючих з пропозицією, ядром якої є дієслова знищення, володіння, фізичного впливу, чекання, інформаційного впливу, розумового сприймання та руху;

– ролі Об'єктива – з об'єктами ситуацій, які корелюють з пропозицією з ядром – дієсловом володіння, знищення, фізичного впливу, чекання, здійснення впливу на об'єкт, інформаційного впливу, розумового сприймання, придбання та руху;

– ролі Експерієнсива – з об'єктами ситуацій, які корелюють з пропозицією з ядром – предикатом емоцій, знищення, руху;

– ролі Каузатива – з об'єктами ситуацій, які корелюють з пропозицією з ядром – предикатом руху, знищення, фізичного впливу та емоцій;

– ролі Інструмента – з об'єктами, які корелюють з пропозицією з ядром – предикатом знищення об'єкта та фізичного впливу на об'єкт;

– Ролі Перцептива – з об'єктами ситуацій, які корелюють з пропозицією з ядром – предикатом володіння, фізичного впливу, придбання, зорового/слухового сприймання та емоцій;

– ролі Результатива – з об'єктами ситуації, яка корелює з пропозицією з ядром – предикатом творення;

– ролі Локатива – з об'єктами ситуації, яка корелює з пропозицією з ядром – предикатом руху.

Наявність чотирьох семантичних типів суб'єкта та восьми семантичних типів об'єкта є одним із проявів функціонально-семантичної варіативності староанглійської мови.

У реченнях зі староанглійськими прямоперехідними однооб'єктними дієсловами творення, фізичного впливу, знищення, придбання прямий додаток виражається переважно іменами предметно-

конкретної семантики, а в реченнях з дієсловами розумового сприйняття, інформаційного впливу та емоцій – абстрактними іменами.

Аналіз структурних моделей зі староанглійськими прямоперехідними дієсловами показав, що структурні моделі *SOV* і *SVO* утворюють всі дієслова, що розглядалися. Модель *SOV* чисельно переважає над моделлю *SVO*. Друга по чисельності вживань модель *SVO* свідчить про зародження нової структури у мові староанглійського періоду, структури, яка у наступні періоди розвитку мови стає переважаючою.

Дане дослідження показало, що трьохкомпонентна модель "ситуація → пропозиція → речення" може використовуватися при історичних дослідженнях, а апарат семантичних ролей придатний для опису староанглійського речення.

Результати, які отримані у даній роботі, можуть представляти певний інтерес для діахронічних досліджень дієслів об'єктної направленості.

Перспективним є дослідження синтагматичних відносин дієслів у середньоанглійський період розвитку мови, вивчення староанглійських дієслів адресатної, об'єктно-адресатної та обставинної спрямованості, вивчення дієслів об'єктної спрямованості з позицій комплексного підходу, який інкорпорує семасіологічний та ономазіологічний аспекти. Певний інтерес представляє і вивчення семантики староанглійського речення у руслі предикатно-аргументної теорії, вивчення двооб'єктних дієслів староанглійської мови та розгляд взаємодії додатків при таких дієсловах.

Основні положення дисертації знайшли відображення у
таких публікаціях:

1. Синтагматические свойства английского глагола /Черкаський гос. пед. ін-т.- Черкаси, 1990.- 24 с.- Деп. в ІНИОН АН СССР 28.12.90, № 43551.

2. До питання про дослідження синтагматичних властивостей староанглійського слова // Місце та роль Черкаського педагогічного інституту у розвитку вітчизняної освіти й культури: Тези доповідей ювілейної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю інституту.- Черкаси, 1991.- С. 95-96.

3. К вопросу о природе дополнения /на материале языка древне-английского периода/ //Лингвистика: взаимодействие концепций и парадигм: Материалы межведомственной научно-теоретической конференции. - Харьков, 1991. - С. 453-454 /у співавторстві з Г.Л.Лук"иновскою/.

4. Деякі аспекти семантики речення з прямоперехідним однооб'єктним дієсловом /на матеріалі староанглійської мови/ //Мовно-стилістична організація тексту: Зб. наук. праць/ КДШІМ.- Київ, 1993. /Подано до друку/.



Підп. до друку 3/05.93 . Формат 60×84¹/₁₆.
Папір друк. № 3 . Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 0,93 .
Умовн. фарбо-відб. 1,10 . Обл.-вид. арк. 1,0 .
Тираж 100 . Зам. № 55/2 . Безплатно.

Фірма «ВІПОЛ»
252151, Київ, вул. Волницька, 60.

Безплатно

Ав 27.957
Ав 27.957